

УДК 7.078

Цитування:

Фесенко В. В. Економічне стимулювання меценатства: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 4. С. 261–265.

Фесенко Віталій Вікторович,
*аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв*
<https://orcid.org/0000-0002-2967-7184>
veta7ka@gmail.com

Fesenko V. (2024). Economic Stimulation of Cultural Patronage: Foreign Experience and Prospects in Ukraine. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 261–265 [in Ukrainian].

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ МЕЦЕНАТСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Метою статті є дослідити зарубіжний досвід економічного заохочення меценатства у сфері культури та проаналізувати перспективи запровадження заходів з економічного стимулювання меценатської діяльності в Україні. У статті вивчено різноманітні програми податкових пільг для меценатів на прикладі Сполученого Королівства, можливості та проблеми їхнього застосування в Україні. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні таких загальнонаукових методів, як: аналіз, синтез, узагальнення і систематизація, а також на порівняльному, структурно-функціональному методах та міждисциплінарному культурологічному підході до вивчення взаємодії соціокультурних та економічних явищ. **Наукова новизна** роботи полягає в аналізі зарубіжного досвіду економічного стимулювання меценатства у сфері культури. Вперше в українському науковому полі здійснено детальний розгляд британської моделі економічного стимулювання меценатської діяльності, проаналізовано можливості та проблеми їхнього впровадження в українських реаліях. **Висновки.** Меценатська підтримка культури в Україні має давні традиції, проте в сучасних умовах меценатська діяльність потребує забезпечення державою додаткових економічних заходів для заохочення колекціонерів підтримувати українську культуру і розвивати місцевий артринок. Країни, які посідають провідну позицію у світовому культурному житті й мають розвинений артринок, такі як Сполучене Королівство, ще з початку ХХ ст. запровадили заходи стимулювання меценатства шляхом надання податкових пільг в обмін на дарування державі культурних цінностей. В Україні можуть бути адаптовані та запроваджені окремі види програм податкових пільг для меценатів, проте такі новації потребують комплексних змін в українському законодавстві.

Ключові слова: меценатство, економічне стимулювання, податкові пільги, культура, культурні цінності, мистецтво, артринок.

Fesenko Vitalii, Postgraduate Student, National Academy of Culture and Arts Management

Economic Stimulation of Cultural Patronage: Foreign Experience and Prospects in Ukraine

The purpose of the article is to study the foreign experience of economic encouraging of cultural philanthropy and analysing the prospects for the introduction of measures for the economic stimulation of philanthropic activity in Ukraine. The article contains an analysis of the different tax benefit programmes for philanthropists in the United Kingdom, the possibility and problems of their entering in Ukraine. **The research methodology** is based on the application of such general scientific methods as analysis, synthesis, generalization and systematisation, as well as on comparative, structural-functional methods and an interdisciplinary cultural approach to the study of the interaction of socio-cultural and economic phenomena. **The scientific novelty** of the work consists in the analysis of foreign experience of economic stimulation of patronage in the field of culture. For the first time in the Ukrainian scientific field, a detailed review of the British schemes of economic stimulation of philanthropy was carried out, the possibilities and problems of their implementation in Ukrainian environment were analysed. **Conclusions.** Patronage support of culture has long traditions in Ukraine, however, in modern conditions, patronage activity requires the state to provide additional economic measures to encourage collectors to support Ukrainian culture and the development of the local art market. Countries that maintain one of the leading positions in the world's cultural life and on the global market, such as the United Kingdom, since the beginning of the 20th century have introduced measures of stimulating of cultural patronage by giving tax reduction in exchange for the granting cultural goods to the state. Certain types of tax benefit programmes for philanthropists can be adapted and introduced in Ukraine, but these innovations require complex changes in Ukrainian legislation.

Keywords: patronage, economic stimulation, tax benefits, culture, cultural goods, art, art market.

Актуальність теми дослідження. Інтеграція країни у світовий культурний контекст, підтримка розвитку місцевого художнього середовища та артринку сьогодні зумовлюють необхідність створити додаткові стимули для меценатства у сфері культури. Податкові пільги для власників предметів мистецтва та інших культурних цінностей, які належать до категорії предметів розкоші, можуть викликати дискусії з приводу того, що заможні стають ще заможнішими, отримуючи додаткові преференції. Проте культурна сфера, за винятком народної творчості, здавна значною мірою залежала від підтримки політичних та фінансових еліт. Тож в Україні необхідно в культурній і податковій політиці досягнути певного консенсусу, який стане обопільно вигідним як для громадськості, так і меценатів. Аналіз зарубіжного досвіду впровадження програм економічного заохочення меценатства у сфері культури дозволяє побачити практичні результати такої політики та використати окремі із цих напрацювань в українському середовищі.

Аналіз досліджень і публікацій. Історія меценатства в Україні є добре дослідженою темою, якій присвячена низка праць таких науковців, як: В. Голимба, Р. Коваленко, М. Слабошпицький, Т. Журавльова, О. Кудласевич. У праці М. Слабошпицького, крім історико-біографічних нарисів життя відомих українських меценатів, подано огляд практики підтримки сфери культури в США та відзначено доцільність запозичення такого досвіду в Україні, адже в США сферою культури опікується не держава, а здебільшого приватний сектор, який здійснює пожертви на користь державних і неприбуткових організацій [3, 8].

Зарубіжний досвід заохочення меценатства шляхом надання податкових пільг проаналізовано на основі інформаційних матеріалів і щорічної звітності Ради мистецтв Сполученого Королівства [4; 5; 7], звіту «Оподаткування та благодійність» Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [10] та статті британського фахівця з оподаткування С. Малкієля [9]. Проблеми на шляху реалізації окремих програм стимулювання меценатства у Великій Британії розглянуто в статтях М. Бейлі [6] та А. Теннант [11]. Податкові пільги для благодійників, передбачені українським законодавством, і проблеми реалізації такого права на практиці розглянуто в статті експертів компанії «Делойт» А. Серветника і К. Мафардже [2]. У липні 2024 р. громадськості були представлені основні, узагальнені положення законопроекту

щодо впровадження пільг для меценатів у сфері культури, який розробляє Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики [1].

Мета роботи полягає в аналізі зарубіжного досвіду заохочення меценатства у сфері культури та перспектив запровадження аналогічних заходів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох років в Україні порушують питання державної підтримки меценатства у сфері культури та створення задля цієї мети належних економічних стимулів. Довгоочікуваний багатьма учасниками артринку (колекціонерами, галеристами, художниками) законопроект, який має забезпечити низку податкових пільг для меценатів, досі перебуває в стані розробки. У липні 2024 р. на виїзному засіданні Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики було представлено основні положення законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо меценатської діяльності у сфері культури», який має на меті розширення напрямів меценатської діяльності та використання меценатської допомоги, можливість для меценатів зменшувати базу оподаткування, звільнення від оподаткування товарів та об'єктів нерухомості, які надають як меценатську допомогу, інформаційне забезпечення меценатської діяльності [1]. Проте деталі щодо визначення меценатської допомоги, встановленого розміру податкової знижки на засіданні не було конкретизовано. Станом на кінець вересня 2024 р. на офіційному сайті Верховної Ради України відповідний законопроект не зареєстрований, а його текст відсутній у вільному доступі.

Досвід Великої Британії свідчить про схожі складнощі: прийняттю відповідного законодавства у 2012 р. також передували багаторічне лобіювання інтересів меценатів і тривалі дискусії [11]. У 2012 р. згідно із Законом про фінанси (Finance Act) у Сполученому Королівстві було започатковано довгоочікуваний проєкт «Програма культурних подарунків» (Cultural Gifts Scheme, або CGS), який дозволив меценатам шляхом дарування важливих культурних об'єктів на користь народу знизити свої податкові зобов'язання з трьох обов'язкових платежів: податку з доходів, податку на приріст капіталу (обидва стягують з фізичних осіб) та корпоративного податку з юридичних осіб. У відсотковому вираженні розмір податкової знижки становить 30 % від вартості подарованих протягом року

культурних цінностей для фізичних осіб та 20% – для компаній [7].

Меценати отримують додатковий стимул неекономічного характеру: їхні дарунки ретельно зберігаються і доступні для публічного огляду протягом щонайменше ста днів щороку. Подати заяву з пропозицією може не лише колекціонер або спадкоємець культурних цінностей, а й сам автор – художник, письменник, науковець. Заяви меценатів проходять ретельний відбір Радою мистецтв (The Art Council), до якої входять відомі музейні куратори, науковці, артдилери та інші фахівці. Рішення Ради мистецтв погоджують з уповноваженими членами уряду. Крім «Програми культурних подарунків», діють ще три державні проєкти, які надають податкові пільги британським меценатам: «Прийняття навзамін» (Acceptance in Lieu), «Дарунки для національних цілей» (Gifts for National Purposes) та умовне звільнення від податку на спадщину (Conditional Exemption from Inheritance Tax) [9].

Програма «Прийняття навзамін» була запроваджена ще на початку ХХ ст., у 1910 р., як можливість для власників великих маєтків і земельних ділянок уникнути високих податків на спадщину в обмін на передачу майна в державну власність. Сьогодні програма дозволяє зменшити податкове зобов'язання в обмін на передачу державі не лише архітектурних споруд або землі, а й інших важливих культурних і наукових об'єктів, вартість яких повністю або частково покриває суму податку на спадщину [4]. Між державними музейними установами розподіляють усі надані меценатами об'єкти, і вони стають доступними для публіки.

У межах проєкту «Прийняття навзамін» та «Програми культурних подарунків» обирають лише ті об'єкти, які становлять винятково високу культурну, історичну, наукову цінність. Згідно з останнім річним звітом Ради мистецтв, з 2013 до 2023 р. всього було прийнято 441 пропозицію від меценатів на загальну суму 531,9 млн фунтів стерлінгів, натомість благодійники протягом одинадцяти років отримали податкові знижки на загальну суму 320,8 млн фунтів стерлінгів [7, 5]. За цими згаданими вище програмами загальна сума наданих усім меценатам податкових знижок протягом року не може перевищувати ліміт у 40 млн фунтів стерлінгів. Як свідчать звіти Ради мистецтв за період з 2013 до 2023 р., серед обраних експертами культурних цінностей переважав живопис відомих майстрів від доби Відродження до ХХ ст., предмети антикваріату, стародавнє мистецтво, архіви визначних

історичних постатей; повоєнне і сучасне мистецтво представлене переважно роботами найвідоміших британських художників (Девіда Гокні, Демієна Герста, Пітера Дойга, Бена Ніколсона, Барбари Хепворт), хоча останніми роками приділяють значну увагу й представникам інших країн [5].

Для власників об'єктів, які становлять визначний історичний, архітектурний, художній, науковий інтерес, та земельних ділянок, які відзначаються унікальним краєвидом, також передбачена схема умовного звільнення від податку на спадщину без передачі майна в державну власність. Об'єкти для програми обирає Управління Його Величності з питань податків та митних зборів, а їхні власники в обмін на звільнення від податку на спадщину зобов'язуються дотримуватися встановлених умов: забезпечення доступу громадськості до об'єкта, зобов'язання не продавати його та зберігати на території Великої Британії [9]. У разі порушення власником цих умов звільнення від податку на спадщину скасовується.

Значною лояльністю відзначається програма «Дарунки для національних цілей», яка не передбачає річного ліміту в бюджеті для надання податкових знижок: кожен охочий за життя або згідно із заповітом після смерті має змогу здійснити пожертву культурних цінностей на користь переліку закладів, затвердженого Казначейством Його Величності, та вирахувати вартість пожертв з бази оподаткування [9]. В окремих випадках дарунки колекціонерів можуть бути відхилені, як свідчить історія відомого колекціонера й артдилера Ч. Саатчі, який у 2010 р. оголосив про рішення подарувати на користь нації власну колекцію сучасного британського мистецтва вартістю близько 30 млн фунтів стерлінгів, проте жодна музейна інституція не прийняла його подарунок без публічного пояснення причин [8].

Сьогодні в Україні в умовах відсутності окремого закону про меценатство у сфері культури меценатська діяльність регулюється Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та Податковим кодексом. Останній дозволяє платникам податку з доходів фізичних осіб (ПДФО), які здійснюють благодійні пожертви на користь суб'єктів, внесених до Реєстру неприбуткових установ та організацій, скористатися податковою знижкою в розмірі, що не перевищує 4% їхнього річного оподаткованого доходу. Фахівці компанії Deloitte роз'яснюють цю норму на такому прикладі: особа, яка мала сукупний річний

дохід у розмірі 100 тис. грн і витратила на благодійність протягом року 10 тис. грн, має право зменшити базу оподаткування лише на 4 тис. грн (4% від річного доходу) й отримати від держави відшкодування ПДФО, ставка якого становить 18%, у розмірі 720 грн. [2]. Сума не значна, тож зрозуміло, що звертатися із заявою про надання податкової знижки є сенс лише благодійникам із високим річним доходом. Як відзначають ті самі експерти, сьогодні спостерігаються часті випадки відмови в наданні податкової знижки, які податківці пояснюють неналежним оформленням платіжних документів або відсутністю нотаріально завірених копій, що суттєво демотивує охочих скористатися пільгами [2].

Для порівняння, у багатьох країнах Європейського Союзу граничний ліміт податкової знижки для благодійників варіюється в межах 10–20% річного доходу: так, у Нідерландах, Австрії та Італії меценатам надають можливість зменшити базу оподаткування на суму до 10% річного оподаткованого доходу, у Чехії – до 15%, Німеччині та Люксембурзі – 20% [10, 81].

Доречним вбачаємо запровадити в Україні дозвіл здійснювати благодійні пожертви безпосередньо на користь державних музейних установ без необхідності для останніх створювати окремі неприбуткові організації. Також корисним може бути запозичення досвіду Великої Британії з реалізації «Програми культурних подарунків» та «Прийняття навзаєм», у межах яких уповноважений державою орган ретельно обирає серед пропозицій меценатів дійсно цінні об'єкти. Зрозуміло, що найбільшу вигоду від економічного стимулювання меценатства отримують найбільші колекціонери та власники інших об'єктів, які становлять високу цінність. Серед представників сучасного художнього середовища позитивний вплив на свою репутацію і кар'єру можуть відчутти передусім добре відомі, вже визнані художники або ж ті, хто відповідають певним критеріям і квотам, у разі встановлення таких. Наприклад, британська Рада мистецтв почала встановлювати обов'язкові квоти на твори мистецтва представників різних меншин. На думку колишнього директора лондонської Національної галереї Н. Пенні, з часом політика Ради мистецтв стала занадто жорсткою і догматичною [6].

Отже, необхідно враховувати різноманітні ризики: надмірної ідеологізації сфери культури, конфлікту інтересів та економічних зловживань під час здійснення

меценатства. Як свідчить світова практика, сфера благодійництва пов'язана зі значними ризиками, серед яких: дарування меценатами об'єктів з умисно завищеною вартістю, створення неприбуткових організацій з метою уникнення сплати податків, фальсифікація документів для підтвердження благодійних внесків [10, 105].

Реалізація економічного заохочення меценатів потребує не лише змін у Податковому кодексі України, Законах «Про культуру», «Про благодійну діяльність та благодійні організації» і «Про рекламу» [1]. Давно вимагає вдосконалення і Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» з метою введення чітких критеріїв статусу культурної цінності, а саме: віку, вартості та інших уточнювальних характеристик культурної продукції, яка може становити таку цінність.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі зарубіжного досвіду економічного стимулювання меценатства у сфері культури. Вперше в українському науковому полі здійснено детальний розгляд британської моделі економічного стимулювання меценатської діяльності, проаналізовано можливості та проблеми їхнього впровадження в українських реаліях.

Висновки. Досвід Сполученого Королівства свідчить про можливість доволі ефективно задовольняти інтереси й меценатів, і широкої громадськості, здійснювати обмін визначних культурних цінностей на окреслені законодавством економічні вигоди. Економічне стимулювання меценатства в Україні вимагає встановлення чітких критеріїв об'єктів, що мають культурну цінність, забезпечення прозорого й чіткого механізму експертизи та оцінки цих об'єктів, які надають як меценатську допомогу, з метою уникнення зловживань і конфлікту інтересів, встановлення оптимального граничного розміру податкової знижки з певного переліку податків. Досягти вказаних цілей у найближчій перспективі, імовірно, буде непросто, оскільки такі заходи потребують комплексних змін як у законодавстві у сфері культури, так і податкової політики, хоча Міністерство культури та стратегічних комунікацій має певні напрацювання в цьому напрямі.

*Література**References*

1. Ростислав Карандєєв презентував розроблений МКІП законопроект про меценатство у сфері культури. *Міністерство культури та стратегічних комунікацій*. 12.07.2024. URL: <https://mcip.gov.ua/news/rostyslav-karandeyev-prezentuvav-rozroblenyj-mkip-zakonoprojekt-pro-meczenatstvo-u-sferi-kultury/> (дата звернення: листопад 2024).

2. Серветник А., Мафардже К. Податкова знижка щодо витрат на благодійність: що потрібно знати українцям та іноземцям, які живуть в Україні. *Deloitte*. 2024. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2024/tax-discount-for-charitable-expenses.html> (дата звернення: листопад 2024).

3. Слабошпицький М. Ф. Українські меценати : нариси з історії української культури. Київ : М. П. Коць; Ярославів Вал, 2001. 328 с.

4. Acceptance in Lieu. *Arts Council England*. URL: <https://www.artscouncil.org.uk/supporting-arts-museums-and-libraries/supporting-collections-and-cultural-property/cultural-gifts-scheme> (дата звернення: листопад 2024).

5. Acceptance in Lieu Annual Reports. *Arts Council England*. URL: <https://www.artscouncil.org.uk/supporting-arts-museums-and-libraries/supporting-collections-and-cultural-property/acceptance-lieu#t-in-page-nav-4> (дата звернення: листопад 2024).

6. Bailey M. Nicholas Penny resigns from Acceptance in Lieu panel in protest over adviser 'forced out' of Arts Council role. *The Art Newspaper*. 03.07.2024. URL: <https://www.theartnewspaper.com/2024/07/03/nicholas-penny-resigns-from-acceptance-in-lieu-panel-in-protest-over-adviser-forced-out-of-arts-council-role> (дата звернення: листопад 2024).

7. Cultural Gifts Scheme and Acceptance in Lieu Annual Report 2022/23. *Arts Council England*. URL: <https://www.artscouncil.org.uk/cultural-gifts-scheme-and-acceptance-lieu-annual-report-202223> (дата звернення: листопад 2024).

8. Jones J. Why it's wrong to reject Charles Saatchi's gift to the nation. *The Guardian*. 20.08.2012. URL: <https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2012/aug/20/charles-saatchi-reject-30m-gift> (дата звернення: листопад 2024).

9. Malkiel S. Tax reliefs on art and cultural property – everyone's a winner! *Howard Kennedy*. 27.07.2022. URL: <https://privatewealth.howardkennedy.com/post/102htr5/tax-reliefs-on-art-and-cultural-property-everyones-a-winner> (дата звернення: листопад 2024).

10. Taxation and Philanthropy. *OECD Tax Policy Studies*. 2020. № 27. Paris : OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/df434a77-en>.

11. Tennant A. The Cultural Gifts Scheme: the UK's philanthropic incentive for gifts of art. *Art UK*. 08.10.2020. URL: <https://artuk.org/discover/stories/the-cultural-gifts-scheme-the-uks-philanthropic-incentive-for-gifts-of-art> (дата звернення: листопад 2024).

1. Ministry of Culture and Strategic Communications. (12.07.2024). Rostyslav Karandieiev Presents the Draft Law on Patronage in the Field of Culture Developed by the ICIP. Retrieved from: <https://mcip.gov.ua/news/rostyslav-karandeyev-prezentuvav-rozroblenyj-mkip-zakonoprojekt-pro-meczenatstvo-u-sferi-kultury/> [in Ukrainian].

2. Servetnyk, A., & Mafardze, K. (2024). Tax Deduction for Charitable Expenses: What Ukrainians and Foreigners Living in Ukraine Need to Know. *Deloitte*. Retrieved from: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2024/tax-discount-for-charitable-expenses.html> [in Ukrainian].

3. Slaboshpytskyi, M. (2001). *Ukrainian Patrons: Essays on the History of Ukrainian Culture*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Arts Council England. (n.d.). Acceptance in Lieu. Retrieved from: <https://www.artscouncil.org.uk/supporting-arts-museums-and-libraries/supporting-collections-and-cultural-property/cultural-gifts-scheme> [in English].

5. Arts Council England. (n.d.). Acceptance in Lieu Annual Reports. Retrieved from: <https://www.artscouncil.org.uk/supporting-arts-museums-and-libraries/supporting-collections-and-cultural-property/acceptance-lieu#t-in-page-nav-4> [in English].

6. Bailey, M. (2024). Nicholas Penny Resigns from Acceptance in Lieu Panel in Protest over Adviser 'Forced out' of Arts Council Role. *The Art Newspaper*. Retrieved from: <https://www.theartnewspaper.com/2024/07/03/nicholas-penny-resigns-from-acceptance-in-lieu-panel-in-protest-over-adviser-forced-out-of-arts-council-role> [in English].

7. Cultural Gifts Scheme and Acceptance in Lieu Annual Report 2022/23. (2023). *Arts Council England*. Retrieved from: <https://www.artscouncil.org.uk/cultural-gifts-scheme-and-acceptance-lieu-annual-report-202223> [in English].

8. Jones, J. (20 August 2012). Why it's Wrong to Reject Charles Saatchi's Gift to the Nation. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2012/aug/20/charles-saatchi-reject-30m-gift> [in English].

9. Malkiel, S. (2022). Tax Reliefs on Art and Cultural Property – Everyone's a Winner! *Howard Kennedy*. Retrieved from: <https://privatewealth.howardkennedy.com/post/102htr5/tax-reliefs-on-art-and-cultural-property-everyones-a-winner> [in English].

10. OECD (2020). *Taxation and Philanthropy, OECD Tax Policy Studies, No. 27*. Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/df434a77-en> [in English].

11. Tennant, A. (08.10.2020). The Cultural Gifts Scheme: The UK's Philanthropic Incentive for Gifts of Art. *Art UK*. Retrieved from: <https://artuk.org/discover/stories/the-cultural-gifts-scheme-the-uks-philanthropic-incentive-for-gifts-of-art> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 10.10.2024
Отримано після доопрацювання 11.11.2024
Прийнято до друку 19.11.2024*